

Museus: temple de les muses o centre de la ciutadania?

Gemma Carbó Ribugent (gcarbo@ajgirona.org)
Mireia Mayolas Créixams (mayolascm@diba.es)

L'objectiu dels museus ha anat evolucionant al llarg del temps. Així doncs, d'unes institucions-magatzem dissenyades quasi exclusivament per "guardar" i "conservar" objectes pel gaudi de quatre erudits, hem anat caminant cap a uns espais més democràtics.

I en pro d'aquesta "democratització", que se sustenta en el fet que els museus són públics, i per tant han d'obrir-se a tota la societat, des de mitjans del segle passat s'han anat creant els departaments destinats a dissenyar i aplicar programes per a difondre el patrimoni que acull o que es vincula a cada institució.

Aquesta tasca "divulgadora" no es realitza de la mateixa manera arreu. Tot depèn de la concepció de museu que s'adopta. Tal i com molt bé senyala Maya Lorena Pérez-Ruíz en el seu article a la revista *Alteridades*¹, hi ha museus en els quals la primacia absoluta és l'objecte i això els porta a considerar que entre l'obra d'art i el visitant hi ha d'haver la mínima intermediació. La finalitat d'aquests museus és, bàsicament, la conservació de les col·leccions. En aquesta tendència hi trobem, sobretot, els museus d'art. A l'altra banda hi ha els museus en els quals la primacia està en el públic i per tant, la importància de les col·leccions no rau en l'objecte per l'objecte, sinó en la seva capacitat per ser inclosos en un discurs que faciliti la comprensió de l'entorn. És la línia dels museus d'història, d'etnografia, d'etnologia...

Aquesta voluntat de fer que els elements patrimonials siguin exponents d'un discurs que faciliti la comprensió de l'entorn, es pot considerar un

¹ Construcción e investigación del patrimonio cultural; retos en los museos contemporáneos. Revista *Alteridades*. www.uam-antropologia.info/alteridades.html

gran avanç (per bé que encara són moltes les veus de professionals que en són contràries). El com explicar-ho és, sens cap mena de dubte, el nostre repte. Visites guiades de tota mena, visites teatralitzades, tallers, conferències i xerrades... que busquen la interactivitat i la connexió amb els participants des del punt de vista intel·lectual o lúdic, esdevenen part de la programació dels museus.

Malgrat tots aquests esforços, la distància entre el coneixement científic i la societat segueix sent especialment ampla i preocupantment fonda, fet que demostra que els esforços que s'estan realitzant no són suficients. Molts estudis de públic posen en evidència que hi ha una gran distància entre la proposta d'interpretació que fan els museòlegs i la que efectivament arriba als diferents sectors de visitants.

Quines en són les causes? Possiblement són diverses. D'una banda les investigacions i exposicions que es fan tenen poc en compte el públic². L'objectiu dels museus "democràtics" ha estat, tal i com dèiem, facilitar el coneixement del seu patrimoni. El problema és quedar-se en aquest punt. És a dir: la comunicació s'ha entès des dels museus, com un monòleg i molt poques vegades hem establert un diàleg.

L'obstinació que tenim des dels museus del nostre país per difondre conceptes i teories pot ser-ne una altra de les causes principals. Possiblement hauríem de centrar-nos molt més en divulgar procediments i valors perquè, a parer nostre, els museus haurien, sobretot, de generar curiositat, despertar l'interès, el desig de conèixer per facilitar un aprenentatge posterior més concret, sigui en el propi museu o bé fora.

2 Un problema que també es van plantejar els científics i en el "Forum Universal de les Cultures de Barcelona 2004", els quals van posar sobre la taula la necessitat que té la ciència de vulgaritzar-se i socialitzar-se per posar-se a l'abast de tothom, fet que no implica únicament facilitar el seu coneixement, sinó consultar les decisions sobre quines investigacions han de portar-se a terme. Diàleg "Socialització i democratització de les cultures". www.barcelona2004.org/esp/banco_del_conocimiento/documentos. També al Forum, Bensaude-Vincent, a la Comunicació Científica: *Perspectives històriques i noves tendències*, argumentà que: avui comencem a apreciar que la ciència necessita preguntar al públic què vol saber. El centre d'interès s'està desplaçant de la ciència cap a l'interès del públic. www.barcelona2004.org/esp/banco_del_conocimiento/documentos.

Un museu ha d'anar més enllà de la transmissió de la informació o de la tècnica, de les practiques concretes i de les ensenyances específiques. Pensem que la missió educativa dels museus ha de ser transformar actituds, desenvolupar valors, crear hàbits... incidir en les maneres de fer i el pensament de les persones, participar en les seves experiències vitals. Per tant s'ha de treballar per tal que les exposicions no siguin una corrua d'objectes sense explicacions de cap mena, ni un compendi de dades, com solen ser-ho tantes, basades en textos de llargues dimensions que, a més, solen estar mancats d'estructura i de jerarquitització.

Evidentment la dificultat està en portar el pensament teòric a un pla més pràctic: quins valors hem de transmetre des dels museus? No estem dient que el museu hagi de difondre uns valors específics, sinó que més aviat ha de contribuir a educar la capacitat de valorar com a pràctica, per tal que els ciutadans siguin capaços de mirar pel seu compte, de pensar pel seu compte. Hem d'ajudar a descobrir que la realitat complexa no té anàlisis ni solucions simples.

No estem plantejant una cosa fàcil, entre altres coses perquè els valors no es transmeten com les dades, les informacions o les tècniques, sinó com s'encomanen les actituds, les vivències o els compromisos. És un aprenentatge que no es pot classificar d'una manera estricta i que mai té un resultat garantit.

És imprescindible disposar d'informació sobre com i perquè el públic s'interessa, o no, per les activitats dels museus i quines són les seves expectatives com a visitants, una informació necessària per instrumentar efectivament polítiques culturals participatives i democràtiques que tinguin en compte les necessitats i demandes de tots els sectors de públic. I també seria de gran interès fer estudis periòdics per saber quin lloc ocupen els museus en tant que espais de producció, circulació i consum cultural en relació amb els altres centres culturals.

En aquest sentit, els països llatinoamericans, són sens dubte un referent interessant. Fa ja unes dècades que s'han qüestionat el caràcter antidemocràtic de les polítiques culturals dissenyades d'esquenes als ciutadans així com la necessitat urgent de crear observatoris de públics que aportin informacions als gestors sobre els gustos, necessitats i demandes de la ciutadania.

El concepte o la línia de treball és, per a pensadors com Jesús Martín Barbero, Lucina Jiménez, o García Canclini entre d'altres, el de **CIUTADANIA CULTURAL**. Un concepte que implica canviar radicalment l'orientació dels museus com a equipaments públics. De generadors d'oferta a receptors de demandes molt específiques amb les que cal dialogar.

Diàleg i comunicació són els dos conceptes claus per afrontar una nova etapa marcada per la revolució digital i les seves conseqüències socio-culturals. Els museus no poden seguir refugiant-se en els esquemes culturals del segle XIX i XX. Han de fer una anàlisi seriosa del seu entorn i qüestionar-se la seva funció. En segon lloc, i no menys important, han de saber comunicar aquesta funció social.

En essència, el canvi no hauria de ser radical. És una qüestió més de forma que de fons, però que comença per la mateixa definició "institucional" de museu.

Institució cultural: l'esfera política (institucional) té uns ritmes i espais cada vegada més allunyats de l'esfera cultural. Cal recuperar punts d'intersecció i credibilitat ciutadana envers els equipaments públics. Això implica garantir la flexibilitat de gestió necessària i si cal, reorganitzar horaris, personal i infraestructures.

Sense ànim de lucre: l'aparició de les ONG i les noves formes d'organització social deixen anacrònic aquest concepte, íntimament vinculat a una visió neoliberal i economicista de la societat i la

cultura. Els museus disposen d'un pressupost que gestionen d'acord a uns criteris i a uns interessos específics. El ciutadà té tot el dret a conèixer qui decideix i quins són aquests criteris i a aportar-hi les seves propostes.

Oberta al públic: física o virtualment? Gratuït o de pagament? Local o internacional? Especialistes o profans? a quin públic?. El coneixement real del públic, no com a usuari ni com a consumidor sinó com a ciutadà és, sens dubte, la gran batalla dels museus del segle XXI.

Amb l'objectiu de: recerca – conservació – difusió. Els tres pilars fonamentals del concepte tradicional de museu entre els que s'insinua d'una manera difosa una de les funcions més explícites del patrimoni cultural: la funció educativa. Si l'experiència de visita a un museu no produeix un canvi positiu (d'actitud, de mentalitat, de nivell de coneixement..), parlem de gaudi i distracció (o avorriment i reacció contrària si l'experiència és negativa), però no d'experiència cultural. L'única estratègia possible per garantir aquesta funció educativa és la qualitat de la recerca i la creació d'espais de comunicació.

Del Patrimoni Cultural: com es decideix el què és patrimoni cultural i el què no?, per què les institucions públiques dediquen pressupostos importants per a determinades col·leccions i altres no?, podem conservar-ho tot?, la cultura i l'art no caduquen? És el mateix patrimoni cultural que patrimoni artístic? On queda realment el patrimoni natural?.. És evident que cal replantejar a fons aquest concepte aparegut en un context de postguerra a Europa i amb connotacions evidents de salvaguarda i conservació. Les noves tecnologies han suposat també en aquest sentit, noves opcions de conservació i restauració "virtual" de patrimonis materials. Què passa però amb el patrimoni intangible?

La prioritat avui, en els nostres contextos culturals, va més enllà de la conservació i recuperació del patrimoni material que, en bona part, ja està resolta, malgrat que encara pugui presentar molts problemes. La qüestió ara és l'aprofitament i la sostenibilitat de les infraestructures i recursos esmerçats des del sector públic i privat en aquest patrimoni.

Per on començar? Sens dubte al nostre país hi ha una manca de plataformes per difondre els diferents estudis o reflexions que sobre temes de públics es realitzen per part d'institucions o de tècnics. D'aquí la voluntat de crear "ZONA PÚBLICA", que voldríem que fos una eina àgil i dinàmica al servei dels/les professionals de museus a la qual esteu convidats/des a participar.

Zona pública vol ser un fòrum de debat, un punt de trobada un recurs professional... o el que entre tots i totes vulguem que sigui en cada moment. Hem escollit l'opció virtual per la seva agilitat, rapidesa i flexibilitat però no hem definit cap estructura prèvia ni cap condicionant de publicació o intervenció.

És un espai on ens agradaria que confluïssin posicions, opinions, propostes o crítiques en relació al canvi de perspectiva que ens sembla urgent i necessari en la gestió dels museus del segle XXI. Uns museus, un patrimoni, una cultura, un coneixement en el que podem i hem d'intervenir i participar com a professionals del tema, però sobretot com a ciutadans i ciutadanes.

NOTA:

La propietat intel·lectual d'aquest article és de les autores i queden reservats els drets de producció, execució o qualsevol altre ús del projecte descrit sense la seva autorització.